

testamentuma a benne megfogalmazott hatalmas méretű egyéni pusztulásérzés ellenére bizodalmas verseskönyv. Kétségtelen, hogy ebben a kötetben elszaporodnak a búcsúzás gesztusai. „Világomlás” feltérképezése is a *Különös testamentum*. Illyés tárgyias szemlélete csalhatatlanul méri fel az érett mákgubósorsot, az „omlás előtt” állapotát, a hűtlenné váló testrészekről is elbúcsúzik. Sok az emlékezés is a kötetben. Életszeretet és kényszerű búcsúzás küzdelme teszi komorrá ezt a verseskönyvet, ezt a költői világot. A kikerülhetetlen és kegyetlen élettörvényt szaggatott, szinte kapkodóan víziószerű látomásvers képzelt jeleneteivel fejezi ki (*Bemutató*), máskor egyszerű tárgyias leíró természetverssel (*Mákgubók, Téli hárs, Szigetőrózsa*). A fájdalmat, életbúcsúzást is olyan színes változatok fogalmazzák ebben a kötetben, mint az értelmetlenséggel és a megadással való kemény szembeszegülést. Illyés Gyula *Különös testamentuma* nemcsak esztétikai értékével jelentős könyv, hanem a testamentumban megfogalmazódó szuggesztív magatartás révén is. (*Szépírodalmi, 1977.*)

GÖRÖMBEI ANDRÁS

Lászlóffy Aladár: A hétfejű üzenet

A *hétfejű* jelző szinte még a népmesén nevelkedett olvasó számára is hapax legomenon. Nemcsak egyszer találkozhattunk ugyan vele, de jószerével csak egyetlen, szigorúan meghatározott helyzetben: a *sárkány* tulajdonságjelzőjeként. Ennél fogva információs köre rendkívül szűk. Ezt használja ki Lászlóffy Aladár, hogy versbéli üzeneteinek e meghökkentő jelzőjével rögtön a lényegre irányítsa a figyelmet, ám ugyanakkor üzeneteit többletjelentéssel is felruházva az olvasóban egy — annak fantáziájára bízott skálájú — asszociációs sort indítson el. Annyit bizonyosan tudunk erről az asszociációláncról, hogy egyik eleme a hat ciklusból és — hetediként — egy különálló, ciklusértékű versből szerveződő kötétszerkezet lehet. S talán egy másik összetevőre is rálelhetünk, ha a hétfejűhöz tartozó eredeti jelzős szerkezet második tagját keressük. A sárkány is hamarosan megjelenik, igaz, papírsárkány formájában; véleményünket alátámasztandó azonban: kulcsfontosságú pozícióban s terheléssel. Az első versnyi „felütést” lezámítva a tulajdonképpeni nyitóversben, kötet- s egyben költői programot hordozva a hasán: „segíts, életem, késem, csákányom, gyáram, / segíts megnyúzni és kiteríteni és kifeszíteni / a mindenség bőrét, hogy elejétől végig rá- / írhasam a megváltás biztos üzenetét: ha / már ember, legyen ember az ember...” Ez az esztétikai-etikai program állandósul, végigvonul a kötet minden ciklusán, az emberiség, az emberség, az emberség: a nagybetűs EMBER érdekében íródnak a versek. S persze, a nagybetűs ÉN-ért is. A kettő viszonya legtöbbször a versek kiinduló pontja. Új kötete összeállításakor ez a költőt leginkább izgató kérdéskör: „... a közérzet csendesörületében megpróbál állandóan emberiség maradni az egy főre / kiosztott lélek”, vagy másutt: „Nincs elég időm világszerűen megtörtént magamra.” Számos versében van jelen e motívum. Az egyéni és a közösségi lét, a konkrét és a történeti lét dialektikája, s az ellentétek együttléése — tehát az egyedi és az általános viszonyán való töprengés hozza létre a verset. Ugyanerről tanúskodik a bartóki nyelven mondott vers, és a helyi szél, mely a hangot viszi, metaforába vont ellentétpárja. Időben ugyanez: a mostani és a mindenkori világ, a jelen és a jelen-múlt-jövő-komplexum szembenállása.

Az idő-dimenzió — a kor — kiváltképpen determináns tényezője a Lászlóffy-versnek és -gondolatvilágnak. A kötet legjobb — mert legigényesebb gondolatiságú, szenvedélyességében egyedülálló, ámde zaklatottsága miatt kissé töredezett — verse, a

Születésnap jelzi életművében a folyamatosságot, átmentve előző kötete kulcsszavát ide is: „Testem a kor leltári tárgya”. Ezt csak az mondhatja, aki korábban már leírta: „korból lettünk s korrá leszünk”. Szóljon bár egész ciklusa Házsongárdról, a genius loci felidézésén kívül semmi funkció nem jut a tájnak. Nem a természeti-földrajzi környezet, a tér-dimenzió tartja vonzásában-szorításában — ez különösen jellemző új kötetére —, hanem az idő, s az idő szabta társadalmi koordinátarendszer. A *hétfejű üzenetben*, legyen bár útiélményeket feldolgozó *Az elképzeltetlen utazás* ciklusa is, ezért nem találunk még csak tájleíró részleteket sem, mert a táj Lászlóffynál csupán keretet teremt a gondolkodónak a meditációra. „Igazi szülőföldünk / egy kor” — vallja, s ezt oly fontosnak érzi, hogy szó szerint megismétli egy másik művében is, de ugyanezt a gondolatot visszhangozza a költő és a szülőföld perlekedését megidéző *Csokonai* című verse. S ez nem véletlen. A Szenci Molnár Albertet, József Attilát verseiben megőriző Lászlóffy történelemszemléletének összetettségével találkozunk itt az olvasó, s ez a történelemszemlélet a kimondatlanul is mesterként tisztelt Szabó Lőrincére tekint vissza. Ő írta: „Az igazi haza az Időé, nem a Földé.” Lászlóffy is az idővel küzd, e kort, a XX. századot éneklí, s a század meghatározta élményeiről, gondolatairól, közérzeteiről vall e verseskönyvében. De nem lenne igazi költő, ha az emberiségről gondolkodva nem jutna el a végkövetkeztetésig, az egyszerű, a megismételhetetlen, az „egyedüli példány” jelentőségét ne látná: „Amit velem mondat ki, nem mondatja / ki senkivel ez a föld.” Itt metszi egymást koordinátarendszerében a tér és az idő tengelye.

Az eddigiekből kitűnhet a legfrissebb Lászlóffy-kötet néhány, esetleg újszerű sajátossága. Hogy versei az intellektus komoly munkáját kívánják meg szerzőtől s befogadótól egyaránt, régóta tudjuk. Újabb kötetére ez, ha lehet, még inkább jellemző: meditatívabb, kérdezőbb, töprengőbb versek születtek. Ennek megfelelően módosult a versépítkezése is. Míg előző versgyűjteménye, ha nem domináns mértékben is, de tartalmazott strofikus, sőt szabályos rímképletű „hagyományos” verseket, addig itt már szinte teljesen megszűnt a strófák funkciója, s összecsendülő sorvégekkel is mindössze egyetlen versben találkozunk. Maradt az egy tömbből épülő szabadvers uralma.

Közhely megállapítani a zene ihlető és éltető szerepét Lászlóffy költészetében. E jellegzetessége új kötetében nemcsak deklaráltan (*Bach ólomban*), hanem rejtve, a szavak zeneiségében, ritmusban, s a próza- és szabadversek fölerősödő időmértékes ütemeiben érhető tetten. Különösképpen a daktilusok és antidaktilusok — anapestusok — megszaporodása vált ki oly zenei hatást, amellyel az egyszerű, tömör, köznap nyelvhasználatú, ám gyakran mégis értekezésekre emlékeztető szabadvers-mondatokat sajátosan lüktetővé, dallamossá teszi. S talán ugyancsak kísérletezés eredménye: nem egy szabadvers befejező sora emlékeztet erősen a pherekratezsi sor lejtésére.

Az egy tömbből épülő versstruktúra veszélyeket is rejt magában. Az egy vers — egy gondolat szerkezet monotoníát, sok azonos felépítésű versvázat eredményez, s különösen feltűnő ez akkor, ha a gondolat nem túl jelentős, nincs igazi versképző magva, hitele, ereje, s ha a kifejtése is inkább verbálisan, semmint képileg történik. Ötletversek szép számmal akadnak a kötetben, a *Házsongárd 2655* és *Az elképzeltetlen utazás* ciklusok alaposabb megrostálásával a kötet erősödött volna. Így túlsúlyba kerül az úgynevezett „kijelölő” vers, mely kísérleti stádiumban, a vázlatosság igényével mutatja fel a verslehetőséget, s mutatja be a műhely pillanatnyi állapotát. Jó, hasznos és tanulságos a csiszolás folyamatát is látni, de az olvasó számára a végeredmény, a szintézis, az „eredmény” vers a fontos, mint a nagylélegzetű, sodró *Születésnap*, vagy a tökéletes életkép-miniatúr, *Az olvasó Apáczai*. (*Kritérium*, 1976.)

JANKOVICS JÓZSEF